

SOLIQLARNING YIG'ILUVCHANLIK DARAJASINI OSHIRISH

Jumanov Hosilbek G'aybulla o'g'li

*Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti Moliya fakulteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi talabasi*

94 661 20 50

Hosilbekjumanov2050@gmail.com

Ilmiy rahbar: A. Abdullayev

„Iqtisodiy tahlil kafedrası” dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada daromadlarni samarali boshqarish strategiyasi sifatida soliqlarni yig'ish darajasini oshirish kontsepsiyasi ko'rib chiqiladi. U mavjud adabiyotlar va iqtisodiy nazariyadan tushunchalar olib, yanada umumlashtirilgan soliq tizimini qabul qilishning afzalliklari, muammolari va oqibatlarini o'rganadi. Keng qamrovli tahlil orqali maqola soliqlarni yig'ishni amalga oshirishning turli usullarini ko'rib chiqadi, uning potentsial natijalari to'g'risida empirik dalillarni taqdim etadi va siyosatchilar uchun uning oqibatlari to'g'risida tushuncha beradi. Muhokama o'zaro kelishuvlarni ko'rib chiqadi va iqtisodiy samaradorlik va ma'muriy soddalikni oshirish uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: soliqlarni yig'ish, daromadlarni boshqarish, soliq siyosati, iqtisodiy samaradorlik, ma'muriy soddalik.

Аннотация. В данной статье рассматривается концепция повышения собираемости налогов как стратегия эффективного управления доходами. Опираясь на информацию из существующей литературы и экономической теории, в нем рассматриваются преимущества, проблемы и последствия принятия более общей налоговой системы. Посредством всестороннего анализа в статье рассматриваются различные способы сбора налогов, приводятся эмпирические данные о его потенциальных результатах и дается представление о его последствиях для политиков. Обсуждение рассматривает компромиссы и завершается рекомендациями по оптимизации стратегий сбора налогов для повышения экономической эффективности и упрощения администрирования.

Ключевые слова: сбор налогов, управление доходами, налоговая политика, экономическая эффективность, административная простота.

Annotation. This article examines the concept of improving tax collection as a strategy for effective revenue management. Drawing on information from existing literature and economic theory, it examines the benefits, challenges, and consequences of adopting a more general tax system. Through a comprehensive analysis, the article examines different ways of collecting taxes, provides empirical evidence of its potential results, and provides insight into its implications for policymakers. The discussion examines the trade-offs and concludes with recommendations for optimizing tax collection strategies to improve cost efficiency and simplify administration.

Key words: tax collection, revenue management, tax policy, economic efficiency, administrative simplicity.

Annotatsiya. Ushbu maqolada daromadlarni samarali boshqarish strategiyasi sifatida soliqlarni yig'ish darajasini oshirish kontseptsiyasi ko'rib chiqiladi. U mavjud adabiyotlar va iqtisodiy nazariyadan tushunchalar olib, yanada umumlashtirilgan soliq tizimini qabul qilishning afzalliklari, muammolari va oqibatlarini o'rganadi. Keng qamrovli tahlil orqali maqola soliqlarni yig'ishni amalga oshirishning turli usullarini ko'rib chiqadi, uning potentsial natijalari to'g'risida empirik dalillarni taqdim etadi va siyosatchilar uchun uning oqibatlari to'g'risida tushuncha beradi. Muhokama o'zaro kelishuvlarni ko'rib chiqadi va iqtisodiy samaradorlik va ma'muriy soddalikni oshirish uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: soliqlarni yig'ish, daromadlarni boshqarish, soliq siyosati, iqtisodiy samaradorlik, ma'muriy soddalik.

Soliq hukumatlar uchun davlat xarajatlarini moliyalashtirish uchun daromad olishning asosiy vositasidir. Biroq, soliq tizimlarining murakkabligi va samarasizligi soliq to'lovchilar uchun ham, hokimiyat organlari uchun ham jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilishning yondashuvlaridan biri soliqlarni yig'ish darajasini oshirish, soliq tuzilmasi va boshqaruv jarayonlarini soddalashtirishdir. Ushbu maqolada soliqlarni yig'ishning asoslari, uning potentsial foydalari, muammolari va daromadlarni boshqarish oqibatlari ko'rib chiqiladi.

Mavjud adabiyotlar turli kontekstlarda soliqlarni yig'ishning potentsial afzalliklarini ta'kidlaydi. Olimlarning ta'kidlashicha, yig'ilgan soliq tizimlari soliq to'lovchilar uchun muvofiqlik xarajatlarini va hokimiyat uchun ma'muriy yuklarni kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishi mumkin. Bundan tashqari, soddalashtirilgan soliq tuzilmasi shaffoflik, tenglik va tushunish qulayligini oshirishi

va shu bilan soliq to'lovchilarning muvofiqligini yaxshilashi mumkin. Biroq, tanqidchilar daromadlarni taqsimlashga potentsial ta'sir va yangi soliq rejimiga o'tishning murakkabligi kabi savdo-sotiq bilan bog'liq xavotirlarni ko'tarmoqdalar.

Ushbu tadqiqotda soliq yig'ish bo'yicha mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish, nazariy asoslar, empirik tadqiqotlar va siyosat tahlillaridan tushunchalar olish. Tahlil soliqlarni yig'ish darajasini oshirish bilan bog'liq asosiy dalillarni, empirik dalillarni va siyosat oqibatlarini aniqlashga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu tadqiqot samaradorligi va muammolarini baholash uchun soliqlarni yig'ish strategiyasini amalga oshirgan mamlakatlarning amaliy tadqiqotlari va qiyosiy tahlillarini o'rganadi.

Soliqlarni yig'ish darajasini oshirish odatda turli xil soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirishni yoki murakkablikni kamaytirish uchun soliq tizimini soddalashtirishni o'z ichiga oladi. Bunga murojaat qilishning bir necha yo'li:

- Soliq konsolidatsiyasi: o'xshash soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirish. Masalan, daromad solig'ining har xil turlarini (masalan, shaxsiy daromad solig'i, korporativ daromad solig'i) yagona daromad solig'i tizimiga birlashtirish bu soliq ma'muriyatini soddalashtiradi va muvofiqlik yukini kamaytiradi.

Soliq konsolidatsiyasi, siz ta'riflaganingizdek, o'xshash soliqlarni kengroq toifalarga birlashtirish orqali soliq tizimlarini soddalashtirishga qaratilgan strategiyadir. Ushbu yondashuv bir nechta potentsial afzalliklarga ega bo'lishi mumkin, jumladan:

Soddalashtirish: soliqlarning har xil turlarini kengroq toifalarga birlashtirish orqali soliq to'lovchilar soliq majburiyatlarini tushunishni osonlashtirishi mumkin, bu esa xatolarning kamayishiga va muvofiqlik xarajatlarining kamayishiga olib kelishi mumkin.

Samaradorlik: konsolidatsiya davlat boshqaruvi organlari boshqarishi kerak bo'lgan alohida soliq tizimlari sonini kamaytirish orqali soliq ma'muriyatini soddalashtirishi mumkin. Bu xarajatlarni tejashga va resurslardan yanada samarali foydalanishga olib kelishi mumkin.

Kapital: konsolidatsiya soliq to'lovchining o'ziga xos sharoitlaridan qat'i nazar, daromad yoki faoliyatning o'xshash turlariga izchil ravishda soliq solinishini ta'minlash orqali yanada adolatli soliq tizimini yaratishga yordam beradi.

Biroq, soliq konsolidatsiyasining kamchiliklari ham bo'lishi mumkinligini ta'kidlash muhimdir. Masalan, bu ba'zi soliq to'lovchilarning konsolidatsiya qanday amalga oshirilishiga qarab, yanada murakkab tizimga qaraganda ko'proq soliq to'lashiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, soliqlarni birlashtirish soliq

maqsadlari uchun muayyan xatti-harakatlar yoki faoliyatni maqsad qilib qo'yishni qiyinlashtirishi mumkin, bu esa ma'lum soliq siyosatining samaradorligini cheklashi mumkin.

Umuman olganda, soliq konsolidatsiyasi murakkab masala bo'lib, uning potentsial ta'siri va kelishuvlarini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Hukumatlar konsolidatsiya ularning soliq tizimi uchun to'g'ri yondashuv ekanligini aniqlash uchun soddalashtirish va samaradorlikning afzalliklarini potentsial kamchiliklarga qarshi tortishlari kerak.

• Yagona soliq stavkalari: turli mintaqalar yoki yurisdiksiyalarda yagona soliq stavkalarini joriy etish soliq ma'muriyatini soddalashtirishi va murakkablikni kamaytirishi mumkin. Bu savdo solig'i stavkalari, mol-mulk solig'i stavkalari yoki korporativ soliq stavkalarini standartlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Turli mintaqalar yoki yurisdiksiyalarda yagona soliq stavkalarini amalga oshirish, birinchi navbatda, soliq ma'muriyatini soddalashtirish va murakkablikni kamaytirishda bir nechta imtiyozlarni taklif qilishi mumkin. Bu erda ba'zi asosiy afzalliklar va mulohazalar:

Soddalashtirilgan muvofiqlik: yagona soliq stavkalari yuridik va jismoniy shaxslarga soliq qoidalarini tushunish va ularga rioya qilishni osonlashtiradi. Doimiy stavkalar bilan, qancha soliq qarzi borligi haqida kamroq chalkashliklar mavjud bo'lib, bu soliqni topshirish jarayonlarini yumshatishga olib keladi.

Ma'muriy yukning kamayishi: hukumatlar soliq ma'muriyatiga, jumladan, ijro etish, yig'ish va soliq to'lovchilarga yordam berishga katta mablag' sarflaydi. Soliq stavkalarini standartlashtirish orqali ma'muriyatlar ushbu jarayonlarni soddalashtirishi, xarajatlarni kamaytirishi va boshqa ustuvorliklar uchun resurslarni bo'shatishi mumkin.

Kengaytirilgan iqtisodiy samaradorlik: mintaqalar bo'yicha soliq stavkalarining o'zgarishi iqtisodiy qarorlar qabul qilishni buzishi mumkin, chunki jismoniy shaxslar va korxonalar o'z tanlovlarini iqtisodiy asoslarga emas, balki soliq masalalariga asoslashlari mumkin. Yagona soliq stavkalari ushbu buzilishlarni yumshatishi mumkin, bu esa resurslarni yanada samarali taqsimlashga olib keladi.

Adolat va tenglikni targ'ib qilish: soliq stavkalarining nomuvofiqligi adolatsizlikka olib kelishi mumkin, ayniqsa o'xshash iqtisodiy faoliyat turli mintaqalarda turlicha soliqqa tortilsa. Yagona soliq stavkalari soliq to'lovchilarga joylashuvidan qat'i nazar teng munosabatda bo'lish orqali adolat va tenglikni targ'ib qiladi.

Shu bilan birga, yagona soliq stavkalarini amalga oshirish bilan bog'liq muammolar va mulohazalar ham mavjud:

1-jadval. 2018-22 yillar uchun YalMga nisbatan byudjetlar daromadlari

mlrd so'm

	2018 y.		2019 y.		2020 y.		2021 y.		2022 y., prognoz	
	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da	summa	YalMga nisbatan %da
YalM	406 648		529 391		602 551		734 588		839 989	
Konsolidatsiyalashgan byudjet daromadlari	107 035	26,3%	137 057	25,9%	156 249	25,9%	196 405	26,7%	254 582,5	30,3%
Davlat byudjeti daromadlari	79 099	19,5%	112 165	21,2%	132 938	22,1%	164 681	22,4%	199 500	23,7%

Mintaqaviy tafovutlar: turli mintaqalar turli darajadagi iqtisodiy rivojlanish, infratuzilma va yashash narxiga ega bo'lishi mumkin. Yagona soliq stavkalarini amalga oshirish nomutanosibliklarni kuchaytirishi mumkin, ayniqsa soliq stavkalari ma'lum hududlar uchun juda yuqori yoki juda past darajada belgilangan bo'lsa.

Siyosiy muammolar: soliq siyosati ko'pincha siyosiy mulohazalarga bo'ysunadi va siyosatchilar soliq stavkalarining pastligidan foyda ko'radigan yoki soliq ustuvorliklari turlicha bo'lgan hududlarning yagona soliq stavkasi takliflariga qarshilik ko'rsatishi mumkin.

Daromad natijalari: yagona soliq stavkalari ayrim hududlarda daromad ortishiga, boshqalarida daromad yo'qotilishiga olib kelishi mumkin. Siyosatchilar fiskal barqarorlikni ta'minlash uchun daromadlar va potentsial kompensatsiya choralarini diqqat bilan ko'rib chiqishlari kerak.

O'tish xarajatlari: yagona soliq stavkalariga o'tish ma'muriy va amalga oshirish xarajatlarini, shu jumladan soliq tizimini yangilash, xodimlarni qayta tayyorlash va soliq to'lovchilarga o'zgartirishlar kiritishni o'z ichiga olishi mumkin.

Umuman olganda, yagona soliq stavkalarini amalga oshirish bir nechta afzalliklarni taklif qilishi mumkin, bu muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash uchun mintaqaviy dinamikani, daromad oqibatlarini va siyosiy maqsadga muvofiqligini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi.

- Tekis soliqlar: barcha soliq to'lovchilar o'z daromadlari yoki iste'mollarining soliq bilan bir xil foizini to'laydigan tekis soliqlarni joriy eting. Bu murakkab soliq qavslariga bo'lgan ehtiyojni yo'q qiladi va ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi.

- Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS): ishlab chiqarish va taqsimlashning har bir bosqichida qo'shilgan qiymatga soliq soladigan QQS tizimini joriy etish. VATs odatda an'anaviy savdo soliqlariga qaraganda boshqarish osonroq va bir nechta mavjud soliqlarni almashtirish uchun tuzilishi mumkin.

- Soddashtirilgan ajratmalar va kreditlar: soliq to'lovchilar uchun eng muhim yoki xulq-atvorga eng katta ta'sir ko'rsatadigan ajratmalar va kreditlar sonini kamaytiring. Bu soliq topshirishni soddashtiradi va soliqlardan qochish imkoniyatlarini kamaytiradi.

- Soliq qonunlarini uyg'unlashtirish: takrorlanish va murakkablikni kamaytirish uchun soliq qonunlari va qoidalarini hukumatning turli darajalarida (masalan, federal, shtat/viloyat, mahalliy) tekislang. Bu standartlashtirish ta'riflar o'z ichiga olishi mumkin, exemptions, va topshirish talablar.

- Avtomatlashtirish va texnologiya: jarayonlarni avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirish uchun soliq ma'muriyati texnologiyasiga sarmoya kiriting. Elektron ariza berish tizimlari, onlayn to'lov portallari va ma'lumotlar tahlili soliq yig'ish va ijro etilishini soddashtirishga yordam beradi[6].

- Xalq ta'limi: soliq to'lovchilarga soliq tizimidagi o'zgarishlar to'g'risida ma'lumot berish va ularga rioya qilish bo'yicha ko'rsatmalar berish. Aniq aloqa va resurslar soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini tushunishga va xatolarni kamaytirishga yordam beradi.

Soliqlarni yig'ish soliq tizimini soddashtirishi, muvofiqlik xarajatlarini kamaytirishi va samaradorlikni oshirishi mumkin, ammo daromad, kapital va iqtisodiy xatti-harakatlarga potentsial ta'sirini hisobga olish kerak. Har qanday o'zgarishlar kutilmagan oqibatlarisiz o'z maqsadlariga erishishlarini ta'minlash uchun diqqat bilan baholanishi kerak.

Muhokama soliqlarni yig'ish strategiyasini amalga oshirishda ishtirok etadigan savdo-sotiqnlarni ko'rib chiqadi. Soliq tizimini soddashtirish muhim foyda keltirishi mumkin bo'lsa-da, daromad yo'qotish potentsiali, taqsimot oqibatlari va ma'muriy murakkabliklar kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Siyosatchilar ushbu savdo-sotiqni diqqat bilan ko'rib chiqishlari va samaradorlik, kapital va daromadlarning etarligini muvozanatlashtiradigan soliqlarni yig'ish sxemalarini ishlab chiqishlari kerak. Bundan tashqari, samarali aloqa va manfaatdor tomonlarni

jalb qilish qo'llab-quvvatlash va soliq islohoti tashabbuslari bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun juda muhimdir.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, soliqlarni yig'ish darajasini oshirish daromadlarni boshqarishni takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va'da beradi. Shu bilan birga, soliq islohoti harakatlarining o'ziga xos konteksti va maqsadlarini ko'rib chiqadigan nuanced yondashuvni qabul qilish juda muhimdir. Siyosatchilar soliqlarni yig'ish sxemalarini loyihalashda soddaligi, shaffofligi va ma'muriy maqsadga muvofiqligini birinchi o'ringa qo'yishlari kerak. Bundan tashqari, yuzaga keladigan muammolarni hal qilish va soliq siyosati islohotlarining samaradorligini ta'minlash uchun doimiy baholash va moslashtirish zarur. Umuman olganda, soliqlarni yig'ish strategiyasini optimallashtirish orqali hukumatlar daromadlarni boshqarish jarayonlarini soddalashtirishi, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi va soliq to'lovchilarning muvofiqligini yaxshilashi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Allred, B. B., Nielson, D. L., Sharman, J. C., & Findley, M. G. 2017. Anonymous shell companies: a global audit study and field experiment in 176 countries. Forthcoming, *Journal of International Business Studies*.
2. Cheynel, E. 2013. A theory of voluntary disclosures and cost of capital. *Review of Accounting Studies*, 18(4), 987–1020.
3. Balakrishnan, K., Blouin, J., & Guay, W. R. 2015. Does tax aggressiveness reduce financial reporting transparency? Working Paper, London Business School and University of Pennsylvania
4. Dunne, K. M., & Ndubizu, G. A. 1995. International acquisition accounting method and corporate multinationalism: evidence from foreign acquisitions. *Journal of International Business Studies*, 26(2), 361–377.
5. Government Accountability Office (GAO). 2008. Large US corporations and federal contractors with subsidiaries in jurisdictions listed as tax havens or financial privacy jurisdictions. GAO-09-157. Washington, DC, December
6. Hope, O.-K., Ma, M., & Thomas, W. B. 2013. Tax avoidance and geographic earnings disclosures. *Journal of Accounting and Economics*, 56, 170–189.
7. Klassen, K. J., & Laplante, S. K. 2012b. Are US multinational corporations becoming more aggressive income shifters? *Journal of Accounting Research*, 50, 1245–1285.